

O PREDMETU UVIĐAJA I UVIĐAJU U PARNIČNOM POSTUPKU

Dr. sc. Mihajlo Dika, redoviti profesor
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

UDK: 347.91/.95
Ur.: 1. ožujka 2010.
Pr.: 10. ožujka 2010.
Izvorni znanstveni rad

Sažetak

U radu se nastoji sustavno, kritički i komparativno produbljeno obraditi institute uviđaja i predmeta uviđaja, institute čija je praktična važnost nesumnjiva, ali koji su u hrvatskoj doktrini parničnog procesnog prava relativno zanemareni. Najprije se istražuju probatorne funkcije uviđaja i predmeta uviđaja, pokušava se odrediti pojmove tih instituta, njihova bitna obilježja i kriterije za razgraničenje od drugih dokaznih sredstava i načina izvođenja dokazivanja. U okviru dionice o provođenju uviđaja razmatraju se pitanja kruga osoba koje mogu obaviti uviđaj, mjesta na kojemu se može obaviti uviđaj, pretpostavke za određivanje uviđaja izvan sud i odlučivanja o uviđaju. Osobito se pozornost posvećuje problemima koji su vezani uz obavljanje uviđaja na predmetima koji se nalaze kod stranaka i trećih osoba te kod državnih tijela i osoba koje obavljaju javne ovlasti, pri čemu se nastoji ukazati na novine koje su glede toga unijete Novelom Zakona o parničnom postupku iz 2003. Osobito na okolnost da je prema novom uređenju dužnost treće osobe da omogući uviđaj, zapravo postavljena i šire od dužnosti svjedoka da svjedoči u parničnom postupku. Zaključno se izražava očekivanje da će se institutima uviđaja i predmeta uviđaja postupno pridavati sve veća važnost u okviru problematike utvrđivanja činjenica, između ostaloga i zbog uvođenja novih kategorija dokaznih sredstava.

Ključne riječi: uviđaj, predmet uviđaja, dokazno sredstvo, dokazivanje.

1. Uvod

Uviđaj je kao jedna od tehnika izvođenja dokazivanja izrijekom predviđen i uređen Zakonom o parničnom postupku.¹ Riječ je o načinu izvođenja dokazivanja kojim se pribavljaju informacije o (posredno ili neposredno relevantnim) činjenicama ispitivanjem predmeta uviđaja kao jednog od tzv. stvarnih dokaznih sredstava.²

Praktična je važnost predmeta uviđaja kao dokaznog sredstva i uviđaja kao načina izvođenja dokazivanja ispitivanjem tog dokaznog sredstva bitno veća nego što se to shvaća u praksi i (domaćoj) doktrini, pa bi se u tom smislu moglo govoriti i o previđanju i zanemarivanju nekih važnih aspekata tih instituta. Naime, spoznaja da su predmetom uviđaja i tzv. osobna dokazna sredstva (svjedoci, vještaci, stranke),³ kada se koriste radi utvrđivanja relevantnih činjenica, omogućava ne samo drukčije (prošireno) razumijevanje predmeta uviđaja kao dokaznog sredstva i uviđaja kao tehnike izvođenja dokazivanja, već i pravog značenja i uloge načela neposrednosti u utvrđivanju činjeničnog stanja, osobito u ostvarivanju slobodne ocjene dokaza (8.,⁴ v. *infra ad 2.*).

Osnovna je intencija ovoga rada u skladu s izloženim da se značenje i probatorna funkcija predmeta uviđaja i uviđaja razmotre u naznačenom, donekle izmijenjenom, ključu, ali da se ponovno preispita važeće zakonsko uređenje tih instituta, koje je, ipak, posredno pretrpjelo određene izmjene Novelom 2003. Pokušat će se i redefinirati i razviti neki doktrinarni stavovi formirani o njima u domaćoj i austrijskoj teoriji.

1 Osnove instituta uviđaja postavljene su odredbama članaka 227. do 229. Zakona o parničnom postupku (SL SFRJ 4/77 – 35/91; NN 26/91, 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 84/08, 123/08 ispr.; ZPP). Odredbama članka 227. ZPP-a utvrđeno je kada se (zbog čega) uviđaj provodi, naznačeni su elementi definicije pojma (227/1.) te je predviđena mogućnost njegovog obavljanja uz sudjelovanje vještaka (227/2.). Odredbom članka 228. ZPP-a propisani su uvjeti za odstupanje od pravila da se uviđaj obavlja u sudu, odnosno za odstupanje od pravila o neposrednom obavljanju uviđaja, dok je odredbom članka 229. ZPP-a uređena procedura pribavljanja predmeta uviđaja u određenim slučajevima. Neke su specifičnosti toga instituta uređene i nekim drugim odredbama Zakona, o kojima više u nastavku.

2 Usp. TRIVA-DIKA, Građansko parnično procesno pravo, 7. izd., 2004., (GPPP) 496.

3 Usp. TRIVA-DIKA, GPPP, 496.

4 U ovom radu odredbe pojedinih zakona označavat će se navođenjem broja članka, stavka odvojenog kosom crtom od broja članka, te točke ili alineje, odvojene točkom od broja članka ili stavka. Više će stavaka ili točaka istoga članka ili stavka međusobno biti razdvojeno zarezom. Critica između brojeva dvaju članaka ili stavaka koristit će se radi označavanja da se sve odredbe između tih brojeva odnose na tekst ispred njih. Za označavanje pojedinih propisa koristit će se njihove kratice, koje će biti definirane u radu kada odnosni propis bude po prvi put citiran. Izrazom Novela uz dodatak godine označavat će se pojedini zakoni o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku. Na primjer izrazom Novela 2003. označavat će se Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2003. (NN 117/03), a Novela 2008. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2008. (NN 84/08).

2. Postupno značenje i pojam uviđaja

2.1. Probatorne funkcije uviđaja

Sud koji treba riješiti spor svoj stav o spornim činjenicama⁵ koje treba utvrditi formira u pravilu na temelju informacija koje mu o njima priopćuju druge osobe kao dokazna sredstva (svjedoci, vještaci, stranke) ili do kojih dolazi na temelju sadržaja određenih isprava. U tom smislu on (u pravilu) posredno dolazi do spoznaje o tim činjenicama. Sud, međutim, može odlučiti da sam, kada je to moguće i potrebno, izravno svojim osjetilima ispita ono o čemu treba formirati svoje stajalište ili ono na temelju čega će formirati svoje stajalište, dakle odlučiti provesti uviđaj. U tom slučaju sud do svog uvjerenja o činjenicama, koje može izravno utvrditi svojim osjetilima dolazi bez posredovanja drugih dokaznih sredstava. U tom je slučaju izvor informacija o činjenicama predmet izravnog ispitivanja, pa bi se moglo reći da je i taj predmet također dokazno sredstvo (predmet uviđaja kao dokazno sredstvo). Ipak, njegova bi specifičnost kao dokaznoga sredstva bila u tome što bi on pružao izravno informaciju o svojstvima i stanju osoba i stvari koje treba utvrditi, što bi imao značenje "pravog" neposrednog dokaznog sredstva.⁶ Pritom će ono što će se moći izravno utvrditi ispitivanjem predmeta uviđaja redovito biti tzv. indiciji, posredno relevantne činjenice, na temelju kojih će tek primjenom pravila iskustva ili, mnogo rjeđe, pravnih pravila o pravnim predmnjevama biti moguće zaključiti o postojanju tzv. neposredno relevantnih činjenica, činjenica uz čije postojanje pravna norma izravno veže nastupanje pravne posljedice čije se priznanje, izravno ili posredno, traži u konkretnom postupku.

"Sud poduzima uviđaj kad je za utvrđivanje kakve činjenice ili za razjašnjenje kakve okolnosti potrebno neposredno opažanje" (227/1.). Tako određena dokazna funkcija uviđaja uvjetuje njegovu primjenu potrebom neposrednoga opažanja, iz čega bi se moglo zaključiti da se uviđaju ne treba pribjegavati ako se određene činjenice mogu utvrditi izvođenjem drugih dokaza (supsidijarnost uviđaja). Međutim, polazeći od slobodne ocjene dokaza koja suca ovlašćuje da slobodno određuje koji će se od (predloženih) dokaza izvesti, kojim redoslijedom i na koji način te kako će ocjenjivati njihovu dokaznu snagu (8.,⁷ 220/2.), sudu je (u pravilu) prepušteno da odluči hoće li i kada radi utvrđivanje nekih činjenica obaviti uviđaj, ako je on predložen.

Iz odredbe po kojoj sud poduzima uviđaj "kad je za utvrđivanje kakve činjenice ili za razjašnjenje kakve okolnosti potrebno neposredno opažanje" (227/1.), odredbe

5 Sud (u pravilu) ne utvrđuje dokazivanjem činjenice koje su stranke priznale tijekom postupka (221/1., 2.), činjenice na koje upućuju pravila o zakonskim predmnjevama (221/3.) te općepoznate činjenice (221/4.)

6 RECHBERGER-SIMOTTA, Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren, 7. izd., 2009., (ZPR), 435., ističu da je uviđaj (gotovo) jedini činjenično neposredni dokaz.

7 Prema odredbi članka 8. ZPP-a, koje će činjenice uzeti kao dokazane odlučuje sud prema svom uvjerenju na temelju savjesne i brižljive ocjene svakog dokaza zasebno, svih dokaza zajedno, a i na temelju rezultata cjelokupnog postupka.

koja razlikuje između pojmova utvrđivanja činjenica i razjašnjenja okolnosti,⁸ bilo bi moguće izvesti stav o dvije probatorne funkcije koje bi uviđaj mogao imati u postupku, o dva njegova probacijska cilja, koji bi se po svom objektu i načinu izvođenja mogli razlikovati, ali koji bi, svakako, mogli i interferirati. Kada bi se uviđaj provodio radi utvrđivanja činjenica neposrednim opažanjem predmeta uviđaja, on bi imao značenje jedne posebne metode dokazivanja *stricto sensu*, u okviru koje bi predmet uviđaja imao značenje posebnog dokaznog sredstva. Kada bi se obavljao radi razjašnjenja kakve okolnosti, njegov bi neposredni cilj mogao biti dvojak. Provodio bi se ili radi utvrđivanja činjenica otklanjanjem nejasnoća do kojih je u formiranju stava o njima došlo izvođenjem nekih drugih dokaza, odnosno na temelju onoga kako su stranke prezentirale stanje stvari. Dakle u funkciji dokaza *stricto sensu*, ili radi pribavljanja općenitijih informacija o nekim aspektima spornog odnosa, omogućavanja lakše orijentacije i razumijevanja stvari pri kasnijem izvođenju dokazivanja.⁹ Naznačene bi moguće razlike u funkcijama uviđaja upućivale, međutim, na to da Zakon zapravo termine činjenica i okolnosti ne koristi u istom smislu. Činjenice bi bile ono što treba utvrditi radi donošenja određene odluke, sve ono što ulazi u *praemissu minor* (izravno, kao neposredno relevantne činjenice, ili, posredno, kao indiciji) logičkog silogizma odluke. One bi bile pretpostavke, uvjeti uz koje bi mjerodavna pravna norma vezala nastupanje određene pravne posljedice. Izrazom okolnosti bi se, s druge strane, upućivalo i na širi kontekst stanja stvari, u okviru kojega bi bilo moguće identificirati činjenice koje bi tek trebalo utvrditi ili formirati pravilniji stav o njihovoj postojanju, uzročno-posljedičnoj vezi itd.

Uviđaj može biti neposredno i posredno izveden. Ovisno o tomu hoće li ga obaviti sud u sastavu u kojemu će donijeti odluku (raspravno vijeće, raspravni sudac pojedinac – neposredno izvedeni dokaz)¹⁰ ili predsjednik vijeća, zamoljeni sudac, odnosno sudski savjetnik (posredno izvedeni dokaz).¹¹

Značenje predmeta uviđaja kao dokaznog sredstva i uviđaja kao tehnike izvođenja dokazivanja svakako ovisi o vrsti spora koji treba riješiti. Treba, međutim, konstatirati da je ono u praksi podcijenjeno, osobito sa stajališta neposrednosti tog dokaznog sredstva i važnosti uloge suda u njegovu provođenju. To se očituje i u tendenciji da se provedba uviđaja u praksi pretežno prepušta vještacima, koji u tom smislu preuzimaju na sebe i stanovite prerogative suda. Time neposrednost kao

8 Razlikovanje tih dviju funkcija uviđaja imalo bi svog uporišta i u općem, "leksikografskom" (s procesualističkog aspekta u nedovoljno preciznom i u biti netočnom) značenju riječi činjenica kao onoga što stvarno postoji kao pokazatelj kakva stanja i riječi okolnost kao stanja u kojem se što zbiva. Usp. Rječnik hrvatskog jezika, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, 2000., 143., 747.

9 O ovoj drugoj funkciji uviđaja usp. FASCHING, Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrecht, 2. izd., 1990., (ZPR), 525., RECHBERGER-SIMOTTA, ZPR, 435.

10 Ako bi raspravno vijeće ili raspravni sudac pojedinac odlučili da se uviđaj, koji je obavilo raspravno vijeće u drugom sastavu ili drugi sudac pojedinac, ne ponavlja, već da se iskoriste rezultati provedenog uviđaja, bila bi riječ o posredno izvedenom uviđaju.

11 O neposrednosti i posrednosti u izvođenju dokazivanja usp. DIKA, O načelu neposrednosti u parničnom postupku *de lege lata* uz neke projekcije *de lege ferenda*, Zbo PF ZG, 4/2008., 899.-921.

temeljno obilježje i prednost tog dokaznog sredstva svakako gubi na značaju, što bi uostalom odgovaralo i općem trendu potiskivanja neposrednosti i usmenosti te faktičnoj reafirmaciji posrednosti i pismenosti u parničnom postupku.

2.2. Pojam

Uzimajući u obzir njegove naznačene funkcije, **uviđaj** bi bilo moguće definirati kao **parničnu radnju izvođenja dokazivanja koju obavlja sud** (sudac pojedinac, predsjednik vijeća, vijeće, zamoljeni sudac, sudski savjetnik), **redovito uz sudjelovanje stranaka, neposrednim osjetilnim ispitivanjem** (“opažanjem” – 227/1.) **predmeta uviđaja radi utvrđivanja određenih činjenica, između ostaloga radi otklanjanja mogućih nejasnoća u njihovu utvrđivanju drugim dokaznim sredstvima, odnosno drugim metodama njihova utvrđivanja, ali i radi stjecanja općenitijeg uvida u stanje stvari te radi njegova boljeg razumijevanja** (“za razjašnjenje kakve okolnosti” – 227/1.) (*arg. ex:* 227/1.; 224., 228., 290.).

U domaćoj se doktrini uviđaj definira kao parnična radnja suda (ili suca) koja se sastoji u neposrednom promatranju i istraživanju svojstava osoba ili stvari radi utvrđivanja istinitosti navoda koji su predmet dokazivanja.¹² Definiranje uviđaja kao promatranja i istraživanja upućivalo bi na apriorni stav da se ti pojmovi sadržajno ne podudaraju, odnosno da se ni djelomično ne preklapaju, iako je promatranje samo jedan od načina osjetilnog ispitivanja (istraživanja) predmeta uviđaja. Zatim, inzistiranje na tome da se uviđaj uvijek provodi promatranjem (kumulativno s istraživanjem) impliciralo bi da se uviđaj uvijek provodi i vidom, iako bi se u nekim slučajevima uviđaj provodio radi utvrđivanja nekih okolnosti korištenjem samo nekih drugih osjetila, npr. osjetila sluha, mirisa, temperature itd. Uviđaj bi se, pored toga, provodio ne samo radi istraživanja svojstava (pojedinih) osoba ili stvari, već i radi boljeg razumijevanja (“razjašnjenja”) općeg stanja nekog prostora, sredine, situacije, odnosa, načina na koji se nešto moglo dogoditi (rekonstrukcija), itd. Uviđaj bi se, konačno, mogao provesti ne samo radi provjere istinitosti navoda koji su predmet dokazivanja, dakle činjeničnih tvrdnji stranaka, već i radi provjere utemeljenosti stavova suda o činjenicama koje treba utvrditi po službenoj dužnosti.

Čini se donekle uspješnom definicija po kojoj bi uviđaj (njem. *Augenschein*) bio opažanje stanja (svojstava) osoba, stvari ili prostora koje neposredno svojim čulima (osjetilima) obavljaju raspravni sud, predsjednik vijeća ili zamoljeni sudac radi utvrđivanja određenih činjenica tijekom ili povodom nekog sudskog postupka.¹³ Izložena definicija, ipak, ne naglašava dvije naznačene funkcije uviđaja. Onu koja ima za cilj izravno utvrđivanje činjenica i onu koja bi trebalo pridonijeti stjecanju općeg dojma, orijentacije, boljeg razumijevanja stanja stvari radi identifikacije onoga što je bitno i načina na koji bi se do njega moglo doći, ali i radi pravilnijeg vrednovanja onoga što se utvrđuje (8.). Ona također ne vodi računa ni o uviđaju koji se provodi

12 TRIVA-DIKA, GPPP, 509.

13 FASCHING, ZPR, 524.; u bitnome podudarno RECHBERGER-SIMOTTA, ZPR, 435.

radi toga da bi se provjerilo kako se nešto dogodilo, odnosno je li se moglo i kako dogoditi (rekonstrukcija).

Predmet uviđaja mogu biti osobe, stvari, prostor itd. u njihovoj osjetilnoj datosti, u njihovom statičkom i/ili dinamičnom odnosu. Osobe mogu biti predmet uviđaja radi utvrđivanja njihovih određenih svojstava (veličina, deformiranost, nagrđenost, psihičke sposobnosti, itd.) ili stanja (fizička kondicija, nepokretnost ili teška pokretljivost, slabovidnost itd.); nekretnine (zgrade, zemljište, širi prostori) radi utvrđivanja njihovog općeg izgleda, konkretnog stanja, npr. zapuštenosti, ruševnosti, zaraslosti, oštećenosti, njihovog prostornog odnosa (blizina/ udaljenost) prema drugim nekretninama; određeni prostor ili određene prostorije radi utvrđivanja njihova općeg stanja u određeno vrijeme ili tijekom određenog vremena, npr. radi registriranja razine buke, dima, mirisa, drugih imisija; pokretne stvari radi utvrđivanja njihovog općeg izgleda, određenih svojstava ili stanja (npr. uporabljivosti za određene svrhe, nedostataka, oštećenosti itd.); nekretnine, pokretne stvari i/ili osobe radi ispitivanja kakav je bio i/ili jest njihov konkretni odnos u kritično vrijeme, je li se nešto moglo i/ili se može dogoditi, npr. je li na određenom mjestu (ulici, križanju itd.) i kako moglo doći do sudara dvaju automobila ili obaranja pješaka, itd. (rekonstrukcija)¹⁴ itd.

Tijekom uviđaja sud će u pravilu biti u stanju neposrednim opažanjem utvrditi tzv. indicije, posredno relevantne činjenice, na temelju kojih će tek uz primjenu pravila iskustva ili, rjeđe, pravila o tzv. pravnim predmnjevama utvrditi tzv. neposredno relevantne činjenice. Predmet uviđaja će sasvim iznimno biti neposredno pravno relevantna činjenica koju treba utvrditi (*evidentia rei*).¹⁵

U pravilu se uviđaj (očevid) obavlja vidom, po čemu je to izvođenje dokazivanja i dobilo svoj naziv. On se, međutim, može obaviti i bilo kojim drugim osjetilima. Tako se osjetilom mirisa može ispitati opterećenost nekog prostora, stvari ili osoba mirisima, odnosno prisutnost/odsutnost određenih mirisa na određenom prostoru; osjetilom sluha jačina buke na određenom mjestu ili iz određenog izvora, vrsta i jačina zvuka koji može proizvesti neka stroj, aparat, instrument; osjetilom temperature toplina ili hladnoća; osjetilom dodira kakvoća nekog materijala, njegova suhoća, vlažnost, temperatura; osjetilom okusa svojstva nekog jela i pića;¹⁶ općim osjećajem, npr. provjera osjećaja u vožnji sjedenjem u vozilu.¹⁷

2.3. Uviđaj i izvođenje drugih dokaza

Svjedok koji je pretrpio povrede kao fizička osoba je izvor informacija kada priopćuje sudu svoje (navodno) znanje o onome što se, kako i zašto dogodilo, kakve su bile (neposredne i/ili naknadne) posljedice toga (fizički bolovi i psihičke boli strahovi,

14 Pritom bi bilo moguće simulirati više varijanti događaja, već prema tomu kako su ih prezentirale stranke.

15 Tako bi se u parnici radi predaje stvari činjenica da ona (i dalje) postoji dokazivala njom samom.

16 Usp. FASCHING, ZPR, 524., 525.

17 Usp. RECHBERGER-SIMOTTA, ZPR, 435.

strepnje, vrijeme liječenja, izgubljene mogućnosti, itd.) (svjedok kao osobno dokazno sredstvo); kada pokazuje sudu povrede koje je pretrpio (unakaženost, deformiranost), predmet je uviđaja, koji se može provesti u kombinaciji s vještačenjem. Međutim, svjedok je kao osoba koja svjedoči o nečemu također predmet uviđaja dok svjedoči. Sud promatra i sluša svjedoka, eventualno ga i drugim osjetilima percipira dok pruža informaciju koja se od njega traži. Svjedok koji iskazuje pripoćuje sudu usmeno (ili i pismeno) svoje znanje o predmetu svjedočenja. Na toj razini komunikacije suda i svjedoka angažirana su samo dva čula suca – čulo vida i čulo sluha. Sudac konstatira ono što je čuo ispomažući se vidom u prepoznavanju onoga što je svjedok rekao – iskaz u užem smislu (“goli” iskaz kao niz izgovorenih rečenica). Svjedok, međutim, tijekom iskazivanja svjedoči o sebi kao davatelju iskaza, ali (posredno) i o predmetu svjedočenja i svojim općim držanjem pri tome - bojom glasa, načinom govorenja (zastajkivanje, zamuckivanje, “pucanje” glasa), osvrtanjem prema nazočnim osobama, traženjem podrške, odobravanja za ono što govori od nekih od njih, praćenjem njihovih reakcija. Na toj drugoj razini komunikacije svjedoka i suda, svjedok je predmet svojevrsnog uviđaja koji omogućava psihološku kontrolu njegova iskaza, njegova odnosa prema informaciji koju pruža i stjecanje dojma o općoj sposobnosti svjedoka da registrira ono što je zapažao, da to zapamti i reproducira te o istinitosti i potpunosti, odnosno, eventualno, lažnosti te informacije. Te dvije razine komuniciranja svjedoka i suda – pribavljanje iskaza o sadržaju svjedokova (navodnog) znanja (“goli iskaz”) i obavljanje “uviđaja” svjedoka dok daje taj iskaz tvorile bi u svojoj cjelovitosti njegovo svjedočenje u širem smislu.¹⁸

Uviđaj se razlikuje od vještačenja po tome što sud pri uviđaju neposredno sam opaža predmet uviđaja i tako pribavlja određene informacije. Dok pri vještačenju predmet uviđaja ispituje vještak, koji sudu posreduje rezultate svoga opažanja i daje svoje mišljenje o njima. Uviđaj, doduše jest najneposredniji i najpouzdaniji dokaz. Njime se isključuju moguće pogreške kada sudu informacije o predmetu uviđaja posreduju druga dokazna sredstva. Sudac, međutim, često neće biti u stanju u potpunosti utvrditi i ocijeniti ono što je opažao jer će mu za to nedostajati stručnoga znanja. Zbog toga se uviđaj može (a nekad faktično i mora) obaviti i uz sudjelovanje vještaka (227/2.). U tom će slučaju uviđaj biti upotpunjen vještačenjem, zadržavajući ipak i svojstvo sudskog uviđaja. Pri zajedničkom provođenju uviđaja, sudac će moći nadzirati i usmjeravati vještaka, a vještak će sa svoje strane moći upozoriti suca na neke okolnosti koje bi on inače (zbog svoje nestručnosti) previdio ili ih ne bi registrirao i razumio onako kako ih je registrirao i razumio nakon možebitnog upozorenja i/ili objašnjenja vještaka. Odnosno na okolnosti koje će zahtijevati obavljanje daljnjih dokaznih radnji - proširenje i/ili izmjenu predmeta vještačenja, dopunu i/ili promjenu metode ispitivanja predmeta uviđaja pa i vještačenja, itd. Sudac koji je sudjelovao u uviđaju moći će uspješnije provjeriti konstatacije vještaka iz

18 “Uviđajni” se aspekt saslušanja svjedoka, koji može igrati bitnu ulogu pri ocjeni dokazne vrijednosti iskaza svjedoka, redovito formalno ne konstatira (ostaje “izvan zapisnika”). O njemu se u presudi sud obično ne izjašnjava, što ne isključuje njegovu svjesnu ili podsvjesnu ulogu. Stoga je zapravo, teško kontrolabilan, ako ne i nekontrolabilan.

njegove ekspertize o onome što se opažalo i što je opaženo. Ako se, međutim, uviđaj prepusti vještaku, gubi svojstvo sudskoga uviđaja i pretvara se u uviđaj vještaka. U oba će slučaja vještak neposredne rezultate svoga uviđaja redovito izložiti u svom nalazu. I vještak bi prigodom davanja svog nalaza i mišljenja, analogno kao svjedok, bio izvor informacija o predmetu vještačenja u užem smislu (vještak kao osobno dokazno sredstvo), a svojim općim izgledom i svojevrsni predmet uviđaja.

Ono što je rečeno o odnosu uviđaja i saslušanja svjedoka vrijedilo bi u bitnome i za odnos uviđaja i saslušanja stranaka.

Uviđaj se razlikuje od dokazivanja ispravama po tome što kod dokazivanja ispravama težište nije na njihovom osjetilnom opažanju kao predmetu, već na intelektualnoj spoznaji njihova sadržaja.¹⁹ Pri izvođenju dokazivanja ispravama sud opaža isprave i njihova svojstva pa i čita (osjetilna operacija), ali čitajući ih, saznaje za njihov sadržaj, tumači ga i spoznaje njegovo značenje (intelektualna operacija).

Tonske trake, fotografije, video zapisi, elektronske baze podataka i filmovi su sami po sebi predmeti uviđaja. Oni su, međutim, posredna (izvedena) dokazna sredstva.²⁰

U austrijskom se pravu od predmeta uviđaja, ali i od isprava, razlikuju, tzv. “**obavještajne stvari**” (njem. *Auskunftssachen*) i predmeti uviđaja (§ 318. öZPO). Takvo je razlikovanje bilo predviđeno i prema ZSPGP 29.²¹ Značenje bi obavještajnih stvari imali npr. “spomenici, granični znakovi, međašnici (“pomeđašni znakovi”), merački kočevi i slični znakovi, ili rovaši (raboši) koji su služili strankama u njihovu saobraćaju” (§ 414/1. ZSPGP 29). Obavještajne bi se stvari razlikovale od isprava po tomu što bi bile “utjelovljenja misli” bez primjene pisma, već nekog drugog medija. Od “običnih” predmeta uviđaja po tome što ovi drugi ne bi utjelovljavali misli, iako bi mogli pružiti obavijesti o bitnim činjenicama.²² Obavijesne bi stvari prema svojoj prirodi zapravo bile specifični predmeti uviđaja, iako su u austrijskom pravu podvrgnute režimu koji je propisan za isprave (§ 318. öZPO).²³ U njemačkom se i hrvatskom pravu, u nedostaku posebnih odredaba o obavještajnim stvarima, one tretiraju kao predmeti uviđaja.²⁴ U tom bi smislu značenja predmeta uviđaja, pored navedenih obavještajnih stvari, imali i magnetofonske vrpce, gramafonske ploče, filmovi, fotografije, konvencionalni znakovi.²⁵ Ipak, filmovi i fotografije mogli bi se smatrati ispravama ako bi reproducirali pismena.²⁶ U njemačkom se pravu

19 Tako za austrijsko pravo FASCHING, ZPR, 525. TRIVA-DIKA, GPPP, 509., smatraju da je i promatranje i čitanje isprava specifična vrsta uviđaja, za koji vrijedi poseban procesni režim, ne razlikujući između navedena dva aspekta izvođenja dokazivanja čitanjem isprava.

20 Za austrijsko pravo usp. FASCHING, ZPR, 488., 489., 525., RECHBERGER-SIMOTTA, ZPR, 412.-418., 435., 436.

21 Zakon o sudskom postupku u građanskim parnicama iz 1929.

22 FASCHING, ZPR, 495., RECHBERGER-SIMOTTA, ZPR, 419.

23 FASCHING, ZPR, 495., RECHBERGER-SIMOTTA, ZPR, 419.

24 Usp. ROSENBERG-SCHWAB-GOTTWALD, ZPR, 814., TRIVA-DIKA, GPPP, 511.

25 Usp. ROSENBERG-SCHWAB-GOTTWALD, ZPR, 814., TRIVA-DIKA, GPPP, 511., FASCHING, ZPR, 494.

26 FASCHING, ZPR, 494.

“elektronički dokumenti”, npr. diskete, diskovi, USB-stickovi, na temelju izričite zakonske odredbe, tretiraju kao predmeti uviđaja (§ 371/1.2. dZPO).²⁷

3. Provođenje uviđaja

3.1. Osobe koje mogu obaviti uviđaj

Zakon sadrži samo jednu odredbu koja se izravno tiče osoba koje mogu obaviti uviđaj. Prema toj odredbi, vijeće je dužno (vijeće “će”) (u sporovima u kojima sudí) ovlastiti predsjednika vijeća da obavi uviđaj ako se stvar koju treba razgledati ne može donijeti u sud ili bi njezino donošenje uzrokovalo znatne troškove, a vijeće smatra da nije nužno neposredno opažanje svih članova vijeća (228.). Iz te bi odredbe bilo moguće zaključiti da bi se uviđaj, koji je moguće obaviti u sudu, redovito obavljao pred vijećem, dakle **neposredno**. Ipak, kada bi vijeće odlučilo da uviđaj treba obaviti izvan suda, moglo bi ga samo obaviti jedino ako bi bilo nužno neposredno opažanje svih članova vijeća, o čemu bi ono samo odlučivalo (*arg. ex* 300.). U suprotnom je dužno (“vijeće će”) ovlastiti predsjednika vijeća da to sam učini.

Za povjeravanje uviđaja predsjedniku vijeća ne bi trebali postojati važni razlozi koje inače traži opće pravilo za odstupanje od načela neposrednosti pri izvođenju dokaza (*arg. ex* 224/1.). Zato bi bilo moguće zaključiti da se pri obavljanju uviđaja u predmetima u kojima sudí vijeće u većoj mjeri odstupa od načela neposrednosti nego pri izvođenju drugih dokaza (*arg. ex* 224.).

Premda to nije izričekom predviđeno, bilo bi moguće pravilo o uvjetima uz koje bi vijeće bilo ovlašteno odlučiti da se obavljanje uviđaja povjeri predsjedniku vijeća (*argumento a maiori ad minus, a simile ex* 228., 224.) primijeniti i na povjeravanje uviđaja zamoljenom sucu.

U sporovima u kojima sudí, sudac bi pojedinac sam odlučivao o tomu hoće li se i kako obaviti (predloženi) uviđaj. On bi, naime imao ovlasti i vijeća i predsjednika vijeća.

Budući da se suđenje u prvom stupnju redovito provodi pred sućem pojedincem (41/1.), praktična je važnost izloženih općih pravila o ulozi vijeća i predsjednika vijeća u provođenju uviđaja zapravo zanemariva.

U sporovima u kojima bi postupak do donošenja odluke provodio sudski savjetnik, s obzirom na to da je on ovlašten izvoditi dokazivanje, bio bi ovlašten provesti i uviđaj (*arg. ex* 13.). Iz analognih bi razloga trebalo uzeti da bi u tim sporovima umjesto suca uviđaj mogao obaviti sudski savjetnik zamoljenog suda (*arg. ex* 13., 224.).

Ovisno o tomu tko bi provodio uviđaj – sud u sastavu u kojemu će donijeti odluku (vijeće, sudac pojedinac) ili drukčijem sastavu (predsjednik vijeća, zamoljeni sudac ili sudski savjetnik) – moglo bi se govoriti o neposrednom ili posrednom obavljanju uviđaja.

3.2. Mjesto obavljanja uviđaja

Uviđaj se u pravilu obavlja u sudu (sudnici) (*arg. ex 228.*). Takav bi zaključak, *a contrario*, proizlazio iz odredbe koja mogućnost obavljanja uviđaja izvan suda (sudske zgrade, sudnice) izrijeком predviđa u samo dva slučaja – onda kada se stvar koju treba «razgledati» ne može donijeti u sud ili kada bi njezino donošenje uzrokovalo znatne troškove (228.). O mogućnosti obavljanja uviđaja izvan suda i kada za to postoje drugi važni razlozi v. *infra ad 3.3.*

Uviđaj izvan suda na nekretninama morao bi se, po prirodi stvari, obaviti tamo gdje se one nalaze. Slično bi moglo vrijediti i za neke pokretne, ali i za bolesne ili teško pokretne osobe, itd. Neke bi se pokretne mogle dovesti pred sud, npr. automobil ili na neko drugo mjesto na kojemu bi bilo jednostavnije obaviti uviđaj.

Smještaj nekih stvari ili osoba nametat će potrebu da se uviđaj povjeri zamoljenom sudu. Iznimno, raspravno bi vijeće, predsjednik toga vijeća, sudac pojedinac i sudski savjetnik uviđaj mogli obaviti i na području bilo kojeg drugog suda u državi ako bi za to postojali opravdani razlozi (25.).

3.3. Pretpostavke za određivanje uviđaja izvan suda

Zakonom izrijeком utvrđene pretpostavke za obavljanje uviđaja izvan suda tiču se samo slučaja u kojemu bi predmet te radnje trebala biti stvar. Riječ je o dvije alternativno postavljene pretpostavke. Sud, naime, može odlučiti obaviti uviđaj izvan suda: (1) ako bi donošenje predmeta uviđaja u sud bilo nemoguće ili (2) ako bi to, doduše, bilo moguće, ali samo uz znatne troškove (*arg. ex 228.*). Nemogućnost donošenja redovito bi bila fizička (nekretnine), ali bi ona mogla biti i pravna (pravno utemeljeno protivljenje onoga kome stvar pripada, odnosno pravna nemogućnost da se ishodi dopremanje stvari). Pravni standard znatnih troškova trebalo bi shvatiti u smislu znatnih dodatnih troškova koji bi predstavljali razliku između troškova dopreme i obavljanja uviđaja u sudu, s jedne strane i troškova obavljanja uviđaja izvan suda, s druge strane. Pritom bi kvalifikativ znatni trebalo tumačiti u skladu s okolnostima slučaja i uzeti u obzir vrijednost predmeta spora, imovinske prilike stranaka, njihovu spremnost da predujme troškove dopreme stvari u sud itd.

Neovisno o odredbi koja mogućnost uviđaja izvan suda veže uz ispunjenje navedenih dviju pretpostavaka, trebalo bi uzeti da bi se uviđaj mogao obaviti izvan sudske zgrade i kada bi tomu u prilog govorili drugi važni razlozi (*arg. ex 224/1.*). Primjerice, okolnost da bi zbog protoka vremena na predmetu uviđaja mogle nastupiti promjene zbog kojih bi njegovo obavljanje kasnije izgubilo smisao. Naime, ako se izvođenje dokaza općenito iz važnih razloga može povjeriti predsjedniku vijeća ili zamoljenom sucu (224/1.), nema razloga zbog kojih to ne bi bilo moguće učiniti i kada je u pitanju uviđaj.

Osnovno bi pravilo od kojega bi trebalo polaziti prigodom donošenja odluke o tomu hoće li se uviđaj obaviti izvan suda, zapravo, bilo da bi ga tako trebalo obaviti ako bi za to postojali važni razlozi (razlozi oportuniteta, *arg. ex 224/1.*). Uviđaj

bi, međutim, uvijek trebalo obaviti izvan suda ako bi donošenje stvari u sud bilo nemoguće (ili teško moguće), odnosno ako bi se time uzrokovali znatni dodatni troškovi (razlozi legaliteta: «vijeće će»; *arg. ex 228.*).

Iako to nije izrijekom predviđeno, uviđaj bi izvan suda trebalo moći obaviti i radi «opažanja» nekih osoba (v. *supra ad 2.2.*). U tom bi slučaju pretpostavke uz ispunjenje kojih bi uviđaj radi opažanja stvari bilo moguće obaviti izvan suda trebalo primijeniti na odgovarajući način. Dakle, uviđaj bi radi «opažanja» nekih osoba bilo moguće obaviti izvan suda ako bi za to postojali važni razlozi. Međutim, uviđaj bi tako trebalo obaviti kad god njihov dolazak (dovođenje, donošenje) u sud ne bi bio moguć, a da se time ozbiljno ne ugrozi njihovo fizičko ili psihičko zdravstveno stanje, njihova sigurnost pa i život²⁸ (razlozi koji bi objektivno priječili obavljanje uviđaja u sudu i koji bi odgovarali objektivnoj nemogućnosti donošenja stvari u sud), odnosno kada bi one odbile to učiniti, a pravno ih se na to ne bi moglo prisiliti (subjektivna pravna nemogućnost).²⁹ Uviđaj bi radi opažanja tih osoba trebalo obaviti izvan suda i ako bi njihov dolazak u sud mogao uzrokovati troškove koji bi bili znatno veći od onih koji bi bili izazvani obavljanjem takva uviđaja.³⁰

3.4. Odlučivanje o obavljanju uviđaja

Sud je u pravilu ovlašten odrediti uviđaj samo ako je koja od stranaka to predložila (*arg. ex 220/2., 290/3.*).³¹ Samo ako bi posumnjao da stranke idu za tim da raspolažu zahtjevima kojima ne mogu raspolagati (3/3.), sud bi (u pravilu) bio ovlašten odrediti i obaviti uviđaj koji stranke nisu predložile (*arg. ex 7/2.*).

Prije donošenja odluke o provedbi uviđaja, koji je predložila jedna od stranaka sud bi bio dužan omogućiti protivnoj stranci da se izjasni o tome. Ako bi smatrao da bi uviđaj trebalo odrediti *ex officio*, on bi objema strankama trebao omogućiti izjašnjavanje o tomu (*arg. ex 7/3.*).

28 Npr. kada bi postojala opasnost napada na osobu koja se negdje čuva ili koja je prisilno hospitalizirana ili zatvorena.

29 Moglo bi se uzeti da bi se određenu osobu, analogno kao i svjedoka, radi njezina «opažanja» moglo prisilno dovesti u sud (*arg. ex 248/1.*). U tom bi slučaju ona onime što bi na njoj trebalo «opažati» «svjedočila». Pritom bi zbog njezina odbijanja da «svjedoči», npr. pokazivanjem nekog dijela svog tijela, neke svoje sposobnosti/nesposobnosti itd. protiv nje bilo moguće izricati novčane kazne pa i zatvoriti ju (*arg. ex 248/1., 2.*). Takva bi osoba mogla uskratiti svoj pristanak da bude «predmetom uviđaja» iz onih razloga iz kojih bi to bio ovlašten svjedok (236.-239.).

30 Tako bi, npr. troškovi organizacije dovođenja opasnog psihičkog bolesnika u sud mogli znatno premašiti troškove odlaska suca i zapisničara u psihijatrijsku ustanovu. Čak i kad bi se zanemarile druge popratne okolnosti takva dovođenja koji bi sami po sebi mogli imati značenje važnih razloga za obavljanje uviđaja izvan suda.

31 Prema odredbi članka 220. stavka 2. ZPP, sud odlučuje o tomu koje će od predloženih dokaza izvesti radi utvrđivanja odlučnih činjenica, dok prema odredbi članka 290. stavka 3. ZPP-a, predsjednik vijeća može, na prijedlog koje od stranaka, ako ocijeni da je to potrebno, obaviti uviđaj izvan suda, eventualno uz sudjelovanje vještaka.

U stadiju pripremanja glavne rasprave u sporovima u kojima sudi vijeće, na prijedlog koje od stranaka, ako ocijeni da je to potrebno, predsjednik vijeća može obaviti uviđaj izvan suda i eventualno ga provesti uz sudjelovanje vještaka (290/3.).

Odluku o tomu hoće li se i kako obaviti uviđaj na ročištu za glavnu raspravu u sporovima u kojima sudi donosi vijeće (300/1.). Ono bi odlučivalo i o povjeravanju njegova obavljanja izvan suda predsjedniku vijeća ili zamoljenom sucu (*arg. ex* 228., 290., 300.). Protiv rješenja, kojim se određuje ili odbija obavljanje uviđaja, nije dopuštena posebna žalba (*arg. ex* 300/3.). Protiv rješenja da se izvođenje uviđaja povjeri predsjedniku vijeća ili zamoljenom sucu žalba nije dopuštena (*arg. ex* 224/5.).

U sporovima u kojima sudi vijeće, u stadiju glavne rasprave predsjednik vijeća ne bi bio ovlašten sam odlučiti o uviđaju izvan ročišta za glavnu raspravu (*arg. ex* 228.; *arg. a contrario* 312.).

Sudac pojedinac ovlašten je u sporovima u kojima sudi donijeti sve odluke koje su u sporovima u kojima sudi vijeće ovlašteni donijeti vijeće i predsjednik vijeća, neovisno o stadijima postupka.

U sporovima u kojima vodi postupak, sudski bi savjetnik bio ovlašten donijeti odluku o obavljanju uviđaja i obaviti ga, pa čak i ocijeniti njegove rezultate (*arg. ex* 13.).

Uviđaj bi se mogao provesti i radi izvanparničnog i parničnog osiguranja dokaza (272., 273.).

O predumjliavanju sredstava za pokriće troškova uviđaja (153., 290/1.), v. *infra ad* 3.7.

3.5. Ročište za provođenje uviđaja izvan suda

Radi provođenja uviđaja sud određuje ročište, na koje je dužan pozvati stranke ako nisu izjavile da neće prisustvovati ročištu (*arg. ex* 224/3.). Stranke su ovlaštene iznositi činjenične i dokazne prijedloge tijekom uviđaja u vezi s njime te upozoravati suca i vještaka na određene okolnosti (*arg. ex* 225.). Njihov izostanak ne bi priječio provođenje uviđaja (*arg. ex* 224/3.). Zbog toga ne bi moglo doći do mirovanja postupka (*arg. ex* 216.). O uviđaju treba sastaviti zapisnik (*arg. ex* 123.). Ročište je javno (*arg. ex* 310.).

3.6. Uviđaj uz sudjelovanje vještaka, odnosno uviđaj vještaka

Uviđaj se može provesti i uz sudjelovanje vještaka (227/2.), odnosno provedba se uviđaja može povjeriti samo vještaku. Naime, u stadiju pripremanja glavne rasprave, ako je koja od stranaka predložila da se neke sporne činjenice utvrde vještačenjem, predsjednik je vijeća ovlašten, ako taj prijedlog prihvati (*arg. ex* 220/2.), imenovati vještake, odlučiti o zahtjevima za njihovo izuzeće i pozvati jednu ili obje stranke da polože svotu potrebnu za troškove vještaka (290/1.). Imenovane vještake sud

obavještava o predmetu uviđaja koji treba razgledati i poziva ih da do glavne rasprave pripreme svoj nalaz i mišljenje (260/1.) (290/2.). Sud bi takvu odluku mogao donijeti i tijekom stadija glavne rasprave.

Radi osiguranja kontradiktornosti, sud bi trebalo naložiti vještaku da o obavljanju uviđajnih radnji izvođenja kojih mu je povjereno obavijesti stranke, ako nije odlučio da se "ročište" za obavljanje takva uviđaja obavi uz njegovo sudjelovanje.

U austrijskoj se doktrini postavilo pitanje, tzv. uviđajnih pomoćnika (*Augenscheingehilfen*). Primjerice, pri obavljanju uviđaja ronjenjem u dubokoj vodi, teško dostupnim planinskim mjestima, opožarenim visokim zgradama. Treba se složiti sa gledištem da takvi pomoćnici koji opažaju stanje predmeta uviđaja umjesto suca, eventualno uz njegove upute i pod njegovim nadzorom, mogu imati značenje vještaka ako raspolazu posebnim stručnim znanjem, odnosno svjedoka ako ga nemaju. Korištenje takvih pomoćnika svakako dovodi u pitanje neposrednost uviđaja.³² U pogledu načina na koji bi te osobe obavljale ono što je od njih zatraženo vrijedilo bi na odgovarajući način ono što je rečeno za provedbu uviđaja uz sudjelovanje vještaka, odnosno samo vještaka.

3.7. Troškovi obavljanja uviđaja

Sud bi po općim pravilima trebao zatražiti od stranaka polaganje predujma za pokriće troškova uviđaja, neovisno o tomu hoće li se obaviti u sudu ili izvan njega (153.). Tako bi trebao postupiti i kada bi u stadiju pripremanja glavne rasprave odlučio o provođenju uviđaja, eventualno uz sudjelovanje vještaka (*arg. ex* 290.).

Iznimno, sud bi iz svojih sredstava pokrivaio troškove uviđaja kada bi njegovo obavljanje odredio po službenoj dužnosti (3/3., 153/5.) ili kada bi troškove trebala predujmiti stranka potpuno oslobođena prethodnog snošenja troškova postupka (175.).

Ako bi sud obavio uviđaj (eventualno uz sudjelovanje vještaka) iako predujam za njegovo izvođenje ne bi bio položen, bio bi dužan rješenjem naložiti stranci da u roku od osam dana osobi koja ima pravo na naknadu tih troškova isplati određenu svotu radi pokrića tih troškova (*arg. ex* 153/4.). Žalba protiv toga rješenja ne bi odgađala ovrhu.

4. Pribavljanje predmeta uviđaja koji se nalaze kod stranaka ili trećih

4.1. Općenito

Predmeti uviđaja nisu uvijek jednostavno dostupni.³³ Oni se mogu nalaziti kod stranaka ili trećih osoba. Predmetom uviđaja mogu biti same stranke ili treće osobe. U takvim se slučajevima do predmeta uviđaja ne može uvijek izravno doći bez pristanka tih osoba ili bi se moglo doći samo uz primjenu odgovarajućih sredstava prisile. Upravo je stoga trebalo utvrditi proceduru njihova pribavljanja u situacijama u kojima sud do njih ne može izravno i slobodno doći. Zbog sličnosti s pribavljanjem isprava upućeno je na odgovarajuću primjenu pravila o pribavljanju isprava. Naime, ako treba razgledati stvar koja se nalazi kod jedne od stranaka, treće osobe, državnog tijela ili trgovačkog društva (“poduzeća”) ili druge pravne osobe kojoj je povjereno vršenje javnog ovlaštenja, na odgovarajući način treba primijeniti odredbe Zakona o pribavljanju isprava od tih tijela ili pravnih osoba (232.-234.) (229.)³⁴ ili treće osobe.³⁵

4.2. Pojedine situacije u kojima treba pribaviti predmete uviđaja

4.2.1. Situacija kada se predmet nalazi kod stranke koja predlaže uviđaj

Prigodom pribavljanja predmeta uviđaja trebalo bi zapravo razlikovati četiri situacije. Prva bi postojala kada bi se predmet uviđaja nalazio kod stranke koja predlaže njegovo “opažanje” ili kada bi ona sama mogla biti taj predmet, odnosno kada bi o njoj ovisio uviđaj. U tom bi slučaju stranka bila dužna donijeti predmet uviđaja na sud, odnosno omogućiti obavljanje uviđaja na mjestu na kojemu se on nalazi (*arg. ex* 229. 232/1). Bila bi dužna predujmiti i sredstva za pokriće troškova uviđaja i, eventualno, vještačenja (153/1.). Ako stranka tako ne bi postupila, snosila bi posljedice svoga postupka. Sud bi u krajnjem slučaju svoje stajalište o činjenici koju je trebalo utvrditi uviđajem formirao primjenom pravila o teretu dokazivanja (221.a).

³³ Takvima bi trebalo smatrati predmete uviđaja koji su općoj uporabi (opće dobro, 3/2. ZV), odnosno koje su u javnoj uporabi, kojima je stoga pristup uvijek slobodan.

³⁴ Odredba članka 229. ZPP-a terminološki je i sustavno pravno zastarjela. Tako se u njoj još uvijek koristi prevladani termin “poduzeće” umjesto važećeg pravnog termina “trgovačko društvo”; za pravne se osobe kao sinonim koristi izraz organizacije, termin koji je uglavnom odgovarao terminologiji, tzv. samoupravnog socijalizma (organizacija udruženog rada, društveno-politička organizacija, itd.). Ignorira se činjenica da u novom uređenju i fizičke osobe mogu imati javna ovlaštenja, npr. javni bilježnici, zbog čega pojmom subjekata koji obavljaju javna ovlaštenja treba obuhvatiti i javne bilježnike te druge fizičke osobe s takvim ovlaštenjima (*arg. ex* 230.).

³⁵ Odredba članka 229. ZPP-a utoliko je sama sa sobom neujednačena što, s jedne strane, govori o stvari koja se, između ostaloga nalazi i kod treće osobe, dok s druge, ne upućuje na odgovarajuću primjenu pravila pribavljanju isprava od tih osoba (234.). Tu bi nekonzistentnost te odredbe trebalo prevladati u smislu da bi se na pribavljanje predmeta uviđaja, koji se nalaze kod treće osobe, primjenjuju na odgovarajući način pravila o pribavljanju isprava od tih osoba.

4.2.2. Situacija kada se predmet uviđaja nalazi kod druge stranke

Druga bi situacija postojala kada bi se predmet uviđaja nalazio kod druge stranke. U toj bi situaciji trebalo na odgovarajući način primijeniti odredbe o pribavljanju isprava od te stranke (233.). Dakle, u situaciji u kojoj bi se jedna od stranaka pozivala na neki predmet uviđaja i tvrdila da se on nalazi kod druge stranke, sud bi bio dužan pozvati tu drugu stranku da donese u sud predmet uviđaja ili da na drugi način omogući pristup tom predmetu, npr. radi obavljanja uviđaja izvan suda (“trpjeti uviđaj”), ostavljajući joj za to određeni rok (*arg. ex 229.*, 233/1.). Sud bi o tomu, nakon što bi omogućio drugoj stranci da se izjasni (*arg. ex 229/233/4.*), odlučivao posebnim rješenjem protiv kojega ne bi bila dopuštena posebna žalba (*arg. ex 229.*, 233/6.). Ako bi druga stranka koju je sud pozvao da donese predmet uviđaja ili da omogući pristup tom predmetu poricala da se on kod nje nalazi ili da o njoj ovisi omogućavanje uviđaja, sud bi radi utvrđivanja te činjenice mogao izvoditi dokaze (*arg. ex 229.*, 233/4.).

Druga bi stranka, dakle, u načelu bila dužna omogućiti (donošenjem predmeta uviđaja u sud), odnosno trpjeti uviđaj (dopuštajući njegovu provedbu tamo gdje se predmet uviđaja nalazi). Ipak, ta bi stranka bila ovlaštena uskratiti predaju predmeta uviđaja, odnosno onemogućiti pristup tom predmetu iz onih razloga iz kojih svjedok može uskratiti davanje svog iskaza ili odgovor na pojedino pitanje (*arg. ex 229.* 233/3., 237., 238.). Iako to nije izrijeком predviđeno, druga bi stranka bila dužna uskratiti pristup predmetu uviđaja. Odnosno sud uviđaj ne bi smio obaviti ako bi se time povrijedila dužnost čuvanja (državne) službene ili vojne tajne, dok je nadležno tijelo ne bi oslobodilo te dužnosti (*arg. ex 229.*, 233., 236.). Druga stranka, međutim, ne bi ni iz navedenih razloga (osim kada bi bila riječ o dužnosti čuvanja /državne/ službene i vojne tajne – *arg. ex 229.*, 233/2., 236.) bila ovlaštena uskratiti podnošenje predmeta uviđaja, odnosno omogućiti mu pristup (trpjeti uviđaj): (1) ako se sama pozvala na taj predmet za dokaz svojih navoda, ili (2) ako je riječ o predmetu koji je po zakonu dužna predati ili pokazati, omogućiti mu pristup, ili (3) ako bi se predmet s obzirom na ono što bi se njegovim ispitivanjem (“opažanjem”) moglo utvrditi smatrao zajedničkim za obje stranke (*arg. ex 229.*, 233/2.) (iznimke od iznimke; slučajevi u kojima bi postojala apsolutna dužnost omogućavanja uviđaja).

Prema drugoj se stranci ne bi mogle primijeniti prisilne mjere radi toga da bi se pribavio predmet uviđaja, odnosno da bi se uviđaj omogućio. Sud bi, naime, bio ovlašten, s obzirom na sve okolnosti, po svom uvjerenju ocijeniti od kakva je značenja što stranka o kojoj ovisi obavljanje uviđaja neće postupiti po rješenju suda kojim joj je naloženo da preda predmet uviđaja ili omogući uviđaj. Odnosno koja, protivno uvjerenju suda, poriče da o njoj ovisi obavljanje uviđaja (*arg. ex 229.*, 233/5.). Pritom treba, ipak, upozoriti na to da se uz opisano ponašanje druge stranke ne veže nikakva predmnjeva o manifestaciji volje, npr. o priznanju činjenica koje su za nju nepovoljne. Sud bi, da bi uopće smio izvesti neki zaključak iz takva ponašanja druge stranke, morao najprije ocijeniti može li na temelju do tada prikupljenoga procesnog materijala utvrditi (naslutiti) razloge zbog kojih je ona tako postupila. Je li ona to učinila zato da bi sačuvala neku profesionalnu ili osobnu tajnu (237.), ili da bi zaštitila neku treću

osobu (238., 239.), dakle zbog razloga koji se nje neposredno ne tiču, ili da ne bi, ispunjavajući svoju dužnost da omogući (“trpi”) uviđaj, “svjedočila” na svoju štetu (238., 239.). On bi radi toga bio ovlašten izvoditi daljnje dokaze (229., 233/4.).

Treba uzeti da bi druga stranka mogla tražiti da joj se predujme troškovi koje bi imala omogućavanjem uviđaja i time uvjetovati svoje ispunjenje naloga suda. U onim slučajevima u kojima bi stranka koja je predložila uviđaj po općim pravilima bila dužna predujmiti sredstva za izvođenje dokazivanja (153/1., 2.).

Pojam bi druge stranke u kontekstu uviđaja bio širi od pojma protivne stranke. On bi, naime: omogućavao da se pored pojma protivne stranke njime obuhvate i jedinstveni suparničari stranke koja je predložila uviđaj. Dakle osobe koje bi imale pravni položaj stranke u postupku, a koje bi se razlikovale od predlagatelja. Obične bi suparničare – zato što bi njihova pozicija u postupku bila samostalna u odnosu na poziciju predlagatelja uviđaja – trebalo tretirati kao treće. Zbog toga što bi obični suparničar uskratio omogućiti uviđaj, sud ne bi u odnosu na druge takve suparničare smio izvesti zaključak koji bi za njih bio nepovoljan.

4.2.3. Situacija kada se predmet uviđaja nalazi kod treće osobe

Treća bi situacija postojala kada se predmet uviđaja nalazi kod treće osobe koja ne obavlja javna ovlaštenja. U toj bi situaciji trebalo na odgovarajući način primijeniti odredbe o pribavljanju isprava od takvih osoba (*arg. ex* 229., 234.). Treća bi osoba, dakle, bila beziznimno dužna, po nalogu suda, omogućiti obavljanje uviđaja, pa i donošenjem predmeta uviđaja u sud: (1) kada bi to bila po zakonu dužna učiniti te (2) kada bi bila riječ o predmetu koji bi bio «zajednički po svom sadržaju» za tu osobu i stranku koja se na ispravu poziva (234/1.). Zapravo kad bi bila riječ o predmetu koji bi bio zajednički za te osobe s obzirom na ono što bi se njegovim «opažanjem» moglo utvrditi (*arg. ex* 229. 234/1.1.). Treća bi osoba, međutim, u načelu bila dužna omogućiti uviđaj i na drugim predmetima uviđaja, ali bi kad su u pitanju ti predmeti bila ovlaštena uskratiti njihovo stavljanje na raspolaganje iz onih razloga iz kojih bi svjedok bio ovlašten uskratiti davanje svog iskaza odnosno odgovor na pojedino pitanje (*arg. ex* 229., 234/1.2., 237., 238.).³⁶ Premda to nije izrijekom predviđeno, trebalo bi, *a fortiori*, uzeti da bi treća osoba u slučaju u kojemu je riječ o predmetu uviđaja, uviđaj na kojemu može uskratiti iz navedenih razloga - bila dužna uskratiti

36 Prema odredbi članka 237. stavka 1. ZPP-a svjedok može uskratiti svjedočenje o: 1) onome što mu je stranka povjerila kao svom punomoćniku; 2) onome o čemu se stranka ili druga osoba svjedoku kao vjerskom ispovjedniku ispovijedila; 3) činjenicama što ih je svjedok saznao kao odvjetnik, liječnik, ili u obavljanju kakva drugog poziva, ili kakve druge djelatnosti ako postoji obveza da se čuva kao tajna ono što se saznalo u obavljanju tog poziva ili djelatnosti. Dok prema odredbi članka 238. ZPP može uskratiti odgovor na pojedina pitanja ako za to postoje važni razlozi, a osobito ako bi svojim odgovorom na ta pitanja izložio teškoj sramoti, znatnoj imovinskoj šteti ili kaznenom gonjenju sebe ili svoje srodnike po krvi u pravoj liniji do bilo kojeg stupnja, a u pobočnoj liniji do trećeg stupnja zaključno, svoga bračnog druga ili srodnike po tazbini do drugog stupnja zaključno i onda kada je brak prestao te svog skrbnika, šticećenika, posvojitelja ili posvojenika.

pristup predmetu uviđaja. Odnosno sud uviđaj ne bi smio obaviti ako bi se time povrijedila dužnost čuvanja (državne) službene ili vojne tajne, sve dok nadležno tijelo ne bi treću osobu oslobodilo te dužnosti (*arg. ex 229., 233., 236.*).

Prije Novele 2003. treća je osoba bila beziznimno dužna edirati ispravu samo u dva slučaja: (1) onda kad ju je ona bila po zakonu dužna pokazati ili podnijeti te (2) kada je bila riječ o ispravi koja je po svom sadržaju bila zajednička za tu osobu i stranku koja se pozivala na ispravu (prij. 234/1.). Zbog toga je prije Novele 2003. treća osoba, *mutatis mutandis*, bila dužna samo u ta dva slučaja omogućiti uviđaj. Novelom 2003. dužnost treće osobe edirati isprave proširena je i na sve druge isprave, ipak uz pridržavanje prava toj osobi da ediciju tih isprava uskrati iz onih razloga iz kojih svjedok može uskratiti davanje svoga iskaza, odnosno odgovor na pojedino pitanje (nov. 234/1.2., 237., 238.). Time je dužnost trećih da ediraju isprave (u načelu) izjednačena s njihovom dužnošću svjedočenja. Posljedica je toga da se novouvedeni režim predviđen za ediciju isprava koje se nalaze kod trećih osoba primjenjuje na odgovarajući način i na dužnost trećih osoba kod kojih se nalazi predmet uviđaja. Novelom 2003. je, dakle, bitno proširena dužnost treće osobe da omogući uviđaj na predmetima uviđaja obavljanje uviđaja na kojima ovisi o njoj.

Prije nego što bi donio odluku kojom bi trećoj osobi naredio da omogući uviđaj, sud bio dužan pozvati ju da se o tomu izjasni (*arg. ex 229., 334/2.*). Ako bi ona porekla svoju dužnost da omogući uviđaj, parnični bi sud odlučio o tomu je li to dužna učiniti (*arg. ex 229., 234/3.*). Sud je ovlašten izvoditi dokaze radi provjere jesu li ispunjene pretpostavke za to da naloži trećoj osobi da omogući uviđaj (*arg. ex 229., 234/4.*).

Na temelju rješenja kojim bi trećoj osobi naloženo da preda predmet uviđaja ili omogući uviđaj, ovrha bi se provodila po službenoj dužnosti po pravilima ovršnog postupka i prije pravomoćnosti toga rješenja (*arg. ex 229., 234/5.*): žalba protiv tog rješenja ne bi bila suspenzivna.

Treća bi osoba imala pravo na naknadu troškova što ih je imala u vezi s predajom predmeta uviđaja, eventualno s njegovim donošenjem u sud, ili s omogućavanjem uviđaja. Primjerice s omogućavanjem uviđaja u/na nekim nekretninama, uz odgovarajuću primjenu pravila o pravu svjedoka na naknadu troškova svjedočenja (*arg. ex 229., 234/6., 249.*). Ona bi donošenje predmeta uviđaja u sud ili omogućavanje uviđaja mogla uvjetovati i polaganjem odgovarajućeg predujma.

4.2.4. Situacija kada se predmet uviđaja nalazi kod državnog tijela ili osobe s javnim ovlastima

Četvrta bi situacija postojala kada bi se predmet uviđaja nalazio kod državnoga tijela ili koje pravne ili fizičke osobe koja ima javna ovlaštenja, odnosno kada bi o njima ovisila provedba uviđaja. U toj bi situaciji trebalo na odgovarajući način primijeniti odredbe o pribavljanju isprava od tih tijela ili osoba (*arg. ex 299., 232/3.*). To znači da bi sud, ako stranka sama ne bi mogla pribaviti predmet uviđaja ili ishoditi da se on obavi, bio dužan sam pribaviti taj predmet, odnosno ishoditi njegovu provedbu (*arg. ex 229. 232/3.*) po pravilima o pravnoj pomoći.

4.3. Postupanje suda

U pozivu za pripremno ročište sud je dužan naložiti strankama da na to ročište donesu sve predmete koje treba razgledati u sudu (286/2.). Ako je potrebno da se na pripremno ročište pribave predmeti koji se nalaze kod suda ili kod kojeg drugog državnog tijela ili pravne, odnosno fizičke osobe kojoj je povjereno vršenje javnog ovlaštenja, sud je dužan narediti, ako su to stranke predložile, da se ti predmeti pravodobno pribave (286/4.). Pritom bi sud mogao postupiti dvojako: (1) naložiti strankama da te predmete pribave, odnosno da omoguće njihovo «opažanje», ili (2) ako sama stranka ne bi mogla postići da se pribavi predmet, odnosno omogući uviđaj, sam učiniti što je potrebno da se pribavi predmet, odnosno omogući uviđaj (*arg. ex* 229., 232/3.). Tako treba postupiti i pri zakazivanju prvog ročišta za glavnu raspravu (293/4.), a treba uzeti, *mutatis mutandis*, i pri zakazivanju ročišta tijekom stadija glavne rasprave (*arg. ex* 314.).

4.4. Problem tereta dokazivanja

Izložena pravila o pribavljanju predmeta uviđaja i o njegovu provođenju ne bi utjecala na primjenu općih pravila o teretu dokazivanja. Štetne posljedice nepredlaganja ili nemogućnosti provedbe nekog uviđaja, odnosno neuspjeha da se njime neka činjenica «sigurno» utvrdi (221.a) snosila bi u načelu stranka na kojoj je teret dokazivanja, kao što je taj teret na njoj i kada se iz raznih razloga ne mogu izvesti neki drugi dokazi. Jedino bi u slučaju u kojemu bi obavljanje uviđaja ovisilo o protivnoj stranci sudu bilo prepušteno da ocijeni od kakva je značenja to što ta stranka, iako je to bila dužna učiniti i mogla učiniti, nije omogućila uviđaj (*arg. ex* 229., 233/5.). U tom bi slučaju sud, eventualno, o postojanju činjenica koje je trebalo utvrditi uviđajem mogao izvesti zaključak koji bi bio nepovoljan za protivnu stranku. Tada bi uvjetno govoreći, zbog opstruktivnog postupanja protivnika, teret dokazivanja mogao biti prebačen na njega. Hoće li do toga doći, ovisilo bi, ipak, o ocjeni suda o motivima zbog kojih se protivna stranka tako ponašala te o općem kontekstu u okviru kojega bi trebao i mogao formirati svoju ocjenu o tomu.

5. Zaključne napomene

Uviđaj je kao metoda izvođenja dokazivanja relativno zanemaren u domaćoj doktrini. O njemu nema ni posebne reprezentativne sudske prakse. To bi se moglo objasniti, između ostaloga, i okolnošću da primjena pravila koja uređuju taj institut nije izazivala osobite probleme u praksi. Jednim dijelom treba pripisati i okolnosti da značenje nekih njegovih aspekata nije bilo do kraja pravilno shvaćeno, odnosno da im se nije pridavala odgovarajuća važnost. To se u prvom redu tiče uvjeta za određivanje uviđaja, dužnosti druge stranke i trećih da ga omoguće, odnosno «trpe» te njihova prava da u određenim slučajevima traže ne samo naknadu već i predujmljivanje troškova

koje bi u vezi s time imali. Treba očekivati da bi se u okviru opće «suptilizacije» sudske prakse postupno i ta pitanja u njoj otvarala i dobila odgovarajuća rješenja. Tome će svakako pridonijeti i potreba da se u praksi i teoriji odgovori na izazove koje otvaraju, tzv. novi dokazi. Dokazi koje nameće nova elektronička revolucija koja neizbježno zahtijeva svoje pravno priznanje pa i zakonodavno uređenje.

Trebalo bi i naglasiti značajnu izmjenu do koje je (posredno) došlo Novelom 2003. i kada je u pitanju dužnost trećih osoba da omoguće uviđaj. Tom je novelom ta dužnost proširena preko slučajeva u kojima je treća osoba bila uvijek dužna omogućiti uviđaj. Po novome treća je osoba u načelu dužna omogućiti uviđaj i na predmetima uviđaja koji nisu predmeti na kojim je uviđaj uvijek dužna omogućiti. Time je ta njezina dužnost u odnosu na druge predmete izjednačena s dužnošću svjedoka da svjedoči. Pri čemu je, upravo zbog toga, njoj ipak priznato pravo da uskrati uviđaj na tim predmetima iz onih razloga iz kojih svjedok može uskratiti davanje iskaza odnosno odgovor na pojedino pitanje.

Summary

SOME THOUGHTS ABOUT THE OBJECT OF THE ON-SITE INSPECTION AND THE ON-SITE INSPECTION IN CIVIL PROCEEDINGS

The author in the article gives an effort to systematically, critically and applying a comparative method scrutinise the institute of the on-site inspection and its object. Although the practical relevance of the institutes is indisputable, Croatian doctrine of the Civil Procedure Law pays them a minor intention. The first part of the article is dedicated to approbatory functions of the on-site inspection and its object, definitions of their notions, essential characteristics and criteria to distinguish the institutes from other evidences as well possible methods of introduction of evidences. In the paragraph dedicated to the conduction of the on-site inspection the author gives a special attention to a circle of persons authorised to conduct the on-site inspection, place where the on-site inspection can be conducted, presumptions to conduct it outside of the court and deciding on the on-site inspection. He especially considers issues related to the conduction of the on-site inspection involving items which are in the possession of the parties and third persons, public bodies and persons executing public authority emphasizing the novelties introduced by the 2003 Amendments to the Civil Procedure Act. According to the new provisions, third person's duty to enables the on-site inspection is broader than duty of a witness to testify. In concluding remarks the author expresses his expectations that higher importance will be gradually attached to the institute of the on-site inspection and its object with respect to problemacy of establishment of facts, among other reasons, due to the introduction of new categories of evidences.

***Key words:** on-site inspection, object of on-site inspection, evidence, presenting evidence.*

Zusammenfassung

ZU AUGENSCH EIN UND AUGENSCH EINSGEGENSTAND IM ZIVILVERFAHREN

Der Augenschein und der Augenscheinsgegenstand als Institute von großer praktischer Bedeutung, die im Rahmen der kroatischen Doktrin des Zivilprozessrechts jedoch relativ vernachlässigt worden sind, werden in dieser Arbeit systematisch, kritisch und komparativ analysiert. Zuerst werden probatorische Funktionen von Augenschein und Augenscheinsgegenstand untersucht, um die Begriffe dieser Institute, samt ihrer Merkmale und Kriterien für Differenzierung von anderen Beweismitteln und Beweiserhebungen, festzustellen. Hinsichtlich der Durchführung von Augenschein wird Folgendes betrachtet: Welcher Personenkreis kann den Augenschein durchführen; and welchen Orten kann der Augenschein durchgeführt werden; welche sind die Voraussetzungen für Anordnung von Augenschein außer Gericht und für Entscheidung über Augenschein. Besondere Aufmerksamkeit wird der problematischen Aspekte des Augenscheins an Gegenständen, die sich bei Parteien und Drittpersonen, oder bei Staatsorganen und Personen als öffentlichen Amtsträgern befinden. Dabei wird auf diesbezügliche Neuigkeiten der Novelle zur Zivilprozessordnung aus dem Jahr 2003 hingewiesen, und insbesondere auf die Gegebenheit, dass die Neuregelung der Pflicht von Drittpersonen den Augenschein zu ermöglichen, umfangreicher als die Aussagepflicht des Zeugen im Zivilverfahren. Zum Schluss wird die Erwartung zum Ausdruck gebracht, dass die Rechtsinstitute des Augenscheins und Augenscheinsgegenstands im Rahmen der Tatsachenfeststellung mehr und mehr an Bedeutung gewinnen werden, was u.A., aus der Einführung neuer Kategorien der Beweismittel ergeht.

Schlüsselwörter: *Augenschein, Augenscheinsgegenstand, Beweismittel,
Beweiserhebung*